

الزامات حقوقی ثبت الکترونیکی اسناد رسمی در حقوق ایران و فرانسه

قاسم خادم رضوی*

فاطمه شفیعی**

تاریخ پذیرش: ۹۳/۷/۱۶

تاریخ دریافت: ۹۲/۱۲/۱۰

چکیده

با ورود اجتناب ناپذیر به عرصه فناوری اطلاعات و ارتباطات و تنظیم بسیاری از اسناد و مدارک در فضای مجازی، "ثبت الکترونیکی" اسناد و مدارک نیز از ضروریات است. در این میان، تبیین شرایط تحقق سند رسمی الکترونیکی - با توجه به شرایط خاص رسمیت یافتن این اسناد در محیط واقعی و آثار و اعتبارات آن ها و جایگاه دفاتر اسناد رسمی در حقوق موضوعه ضروری می نماید. حال با توجه به سکوت قانونگذار در خصوص سند رسمی الکترونیکی، در این مجال سعی شده است جهت رفع این خلاء قانونی و با تبیین شرایط اجرای ثبت الکترونیکی اسناد رسمی، با عنایت به اجرای ثبت الکترونیکی اسناد در اکثر کشورهای پیشرفته از جمله فرانسه، در صدد تسهیل بستری مناسب جهت به رسمیت شناختن سند رسمی الکترونیکی در ایران برآیم. از این رو، پس از بررسی ماهیت ثبت الکترونیکی اسناد، به جایگاه سند رسمی الکترونیکی در حقوق کشورمان در قیاس با حقوق فرانسه می پردازیم. در نهایت، مقتضیات سند رسمی الکترونیکی را در دو عامل خلاصه نموده که اولین عامل، استفاده سردفتر از امضای الکترونیکی مطمئن در تنظیم سند رسمی و عامل دوم، ذخیره سازی اسناد رسمی الکترونیکی در بایگانی الکترونیکی مرکزی است.

واژگان کلیدی: سند رسمی، ثبت الکترونیکی اسناد، ذخیره سازی اسناد، امضای الکترونیکی مطمئن

---

*. دکترای حقوق از فرانسه، عضو هیات علمی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری تهران، عضو کانون وکلای تهران.

ghkrazavi@ujsas.ac.ir

** کارشناس ارشد حقوق خصوصی از دانشگاه شاهد، دفتریار دفتر اسناد رسمی،

fatemehshafiei@rocketmail.com

مقدمه

یکی از موضوعاتی که برای تنظیم امور اجتماعی نیاز بدان بیش از پیش احساس می شود بحث تنظیم و ثبت اسناد است. در واقع به دلیل اهمیت موضوع "ثبت" است که تنظیم اسناد به صورت رسمی در غالب کشورها از اعمال حاکمیت تلقی می شود و برای ثبت آن ها فرآیند و ضوابط خاص و نسبت به آثار آن ها، اعتبار ویژه ای در تمام سیستم های حقوقی دنیا منظور می گردد.

هدف اصلی این مقاله، بعد از بررسی قابلیت الکترونیکی شدن اسناد به لحاظ قانونی، پرداختن به شرایط تحقق ثبت الکترونیکی اسناد است. از این رو، بعد از پرداختن به مفاهیم اصلی و تعریفهای کاربردی از اسناد، شرایط قانونی ثبت الکترونیکی اسناد در حقوق کنونی ایران و فرانسه مورد مطالعه قرار می گیرد.

سوالی که مطرح می شود این است که با توجه به نیاز امروز جامعه و لزوم تنظیم بسیاری از اسناد در فضای مجازی، مبانی فعلی مربوط به ثبت اسناد رسمی در قانون در مورد ثبت الکترونیکی این گونه اسناد نیز مصداق پیدا می کند یا خیر؟ بدیهی است پاسخ این سوال تعیین کننده میزان اعتبار اسناد رسمی ای است که به صورت الکترونیکی ثبت می شود. قانونگذار فرانسه با درک اهمیت این موضوع امکان تنظیم و ثبت اسناد رسمی را به صورت الکترونیکی توسط مامورین رسمی در قالب الحاق بندی به ماده ۱۳۱۷ قانون مدنی این کشور به صورت قانونی پیش بینی نموده است.

این در حالی است که در حقوق ایران، علی رغم الکترونیکی شدن مراحل تنظیم سند از شهریورماه ۱۳۹۲، تا کنون از سوی قانونگذار در خصوص اعتبار سند رسمی الکترونیکی و ثبت الکترونیکی این گونه اسناد در دفاتر اسناد رسمی موضعی اتخاذ نشده است و صرفاً در قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲، داده پیامهایی که بنا به شرایط خاص مقرر در این قانون ایجاد شده باشند در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی محسوب شده و آثار سند رسمی برای آن ها در نظر گرفته می شود، بدین ترتیب که انکار و تردید نسبت به داده

پیام مطمئن مسموع نبوده و تنها ادعای جعلیت یا اثبات عدم اعتبار قانونی بر آن ها وارد است؛ (مواد ۱۴ و ۱۵ قانون تجارت الکترونیکی) اما آنچه در مورد "سند رسمی الکترونیکی" مسلم است این است که باید ابتدا ماهیت این سند به موجب قانون خاص به رسمیت شناخته شود و سپس شرایط اجرای آن به موجب ضوابط و مقررات تعیین شود. از این رو، نویسندگان در این پژوهش سعی بر آن دارند ضمن بررسی فرآیند قانون‌گذاری فرانسه در جهت به رسمیت شناختن سند رسمی الکترونیکی، با پرداختن به وظایفی که در خصوص الکترونیکی نمودن ثبت اسناد بر عهده سازمان ثبت اسناد و املاک کشور گذارده شده است، بستری مناسب جهت به رسمیت شناختن سند رسمی الکترونیکی در حقوق ایران ایجاد نمایند. جهت دستیابی به این مهم، نیاز به فرهنگ سازی و بسترسازی مناسب - چه به لحاظ فنی و چه به لحاظ حقوقی - است که جنبه فنی آن به عهده متخصصین علوم رایانه بوده و از حوزه بحث ما خارج است، اما جنبه حقوقی آن به عهده متخصصین علم حقوق است. متأسفانه تلاش های کافی در جهت شناخت مبانی اجرای ثبت الکترونیکی اسناد رسمی - چه به لحاظ نظری و چه به لحاظ عملی - صورت نگرفته است.

یکی از بزرگترین محدودیت هایی که در مسیر اجرای این پژوهش با آن مواجه بودیم، کمبود منابع در زمینه اسناد الکترونیکی است. در واقع، در خصوص سند رسمی الکترونیکی منبعی که مختص این مقوله باشد کمتر وجود دارد؛ این در حالی است که در خصوص تجارت الکترونیکی و همچنین امضای الکترونیکی - که به نحوی مستند ساز اسناد الکترونیکی است - قوانین مختلفی در سطح بین المللی و همچنین داخلی وجود دارد که در این مقاله سعی شده است در حد بضاعت بدان پرداخته شود.

به طور کلی سند واژه ای است که همواره یک مفهوم حقوقی را به ذهن متبادر می سازد. از آن جایی که این مفهوم حقوقی به موجب قانون نیز تعریف شده است لذا مقتضی است که ابتدا به تعریف سند و انواع آن در قانون پرداخته و سپس در مقام تبیین سند رسمی الکترونیکی، به عنوان یک مفهوم جدید، به تعریف این نوع سند و جایگاه حقوقی آن نیز پردازیم.

۱- تعریف سند

طبق ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی ایران "سند عبارت است از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد" منظور از نوشته، خط یا علامتی است که بر روی صفحه نمایان باشد خواه از خطوط متداول باشد یا غیر متداول - مانند رمزها و علاماتی که دو یا چند نفر برای روابط بین خود قرار داده اند- و خطی که بر صفحه نمایان می شود، تفاوتی ندارد که بوسیله ماده رنگی با دست نوشته شده باشد و یا با ماشین کپی و یا چاپ شده باشد بلکه آن چه به لحاظ حقوقی مهم است قابلیت دلیل قرار گرفتن و ارزش دلیل داشتن نوشته در دادرسی می باشد. (امامی، ۱۳۷۹: ۷۴)

بنابراین، طبق تعریف قانون مدنی ایران، باید برای سند سه شرط قائل شد: الف) کتبی بودن: پس مدارک غیر مکتوب سند تلقی نمی شوند و ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی ایران نیز در تأیید این معنا، فقط "اسناد کتبی" را در شمار دلایل اثبات دعوی بر شمرده است؛

ب) حاوی دلیل بودن: یعنی نوشته ای، سند محسوب می شود که یک دلیل قضایی را در خود جا داده باشد؛

ج) قابلیت استناد: این قید به معنای آن است که سند باید قابلیت اثبات ادعا یا دفاع را در محکمه، دارا باشد. (عظیمی، ۱۳۷۲: ۱۴۸)

ماده ۱۳۱۶ قانون مدنی فرانسه نیز دلیل کتبی را - اعم از این که بر روی کاغذ باشد یا در قالب الکترونیکی - بدین توصیف معرفی می نماید: "دلیل ادبی یا کتبی، صرف نظر از قالب یا شیوه های انتقال آن، از مجموعه ای از کلمات، حروف، اعداد

و ارقام و هر علامت یا نماد دیگری که دارای معنایی قابل فهم باشد، نشأت می گیرد". همچنین، به موجب قانون مزبور وجود نوشته برای اثبات قراردادهایی که از مبلغ معینی تجاوز می کند ضروری است، (ماده ۱۳۴۱ قانون مدنی فرانسه) همان طور که وفق مفهوم مخالف مواد ۱۳۰۶ و ۱۳۱۰ سابق قانون مدنی ایران، اثبات عقود و تعهداتی که از مبلغ معینی تجاوز نموده است جز از طریق نوشته امکان پذیر نمی بود.

۲- انواع سند

اسناد به لحاظ "درجه اعتبار" (امامی، ۱۳۷۹: ۷۵) و "توان اثبات کنندگی" (کاتوزیان، ۱۳۸۵: ۲۸۰) به دو دسته رسمی و عادی منقسم می شوند (ماده ۱۲۸۶ قانون مدنی) که ذیلا به تبیین آن ها خواهیم پرداخت:

۲-۱- سند رسمی

به موجب ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی ایران "اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن ها بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند رسمی است".

همچنین به موجب ماده ۱۳۱۷ قانون مدنی فرانسه، سند در صورتی رسمی خواهد بود که اولاً تنظیم آن توسط مأمور رسمی صورت گرفته باشد و ثانیاً مأمور مزبور، واجد صلاحیت بوده و ثالثاً تشریفات قانونی رعایت شده باشد. ماده مرقوم، نه تنها شرایط رسمیت یافتن اسناد را بازگو می نماید بلکه سند رسمی الکترونیکی را نیز- چنانچه مطابق شرایط مصوبه شورای دولتی، تنظیم شده باشد- پیش بینی می کند.

۲-۲- سند عادی

سند عادی عبارت از نوشته ای است که به وسیله افراد تنظیم شده بدون آن که مأمور رسمی طبق مقررات قانونی در آن مداخله داشته باشد. (امامی، همان: ۱۸۳) در واقع، آن چه نوشته عادی را به عنوان یک سند مطرح می نماید امضای طرفین آن است که به عنوان رکن سند عادی محسوب می شود. (VOIRIN, 1995: 482)

قانون مدنی تعریفی از سند عادی ارائه ننموده است اما در ماده ۱۲۸۹ پیرو ماده ۱۲۸۷ (تعریف سند رسمی) چنین مقرر می‌دارد: "غیر از اسناد مذکور در ماده ۱۲۸۷ سایر اسناد عادی است".

۳- سند الکترونیکی

در بسیاری از قوانین و کنوانسیونهای بین‌المللی قبل از ظهور رایانه، مفاهیمی نظیر نوشتن، سند و امضا به کار برده شده است که اینک در چهره‌ای دیگر جلوه کرده است. (نوری/ نخجوانی، ۱۳۹۰: ۲۲۰) به طور کلی و با عنایت به مفهوم "نوشته" که در صدر مبحث آورده شد، در صورتی که قانونگذار تنظیم سندی را مقید به شرایط (مثل سند رسمی) یا ابزار خاص (مثلا تصریح به برگه یا ورقه بودن) نماید می‌توان از اسنادی که توسط رایانه نوشته یا طراحی می‌شود به عنوان سند الکترونیکی استفاده نمود؛ چرا که "نوشته" می‌تواند روی کاغذ، پوست حیوانات، سنگ یا صفحه رایانه باشد و در حافظه آن ذخیره گردد. به همین جهت قانون تجارت الکترونیکی کشورمان داده پیام الکترونیکی را صریحا در حکم نوشته دانسته (ماده ۶) و به عنوان دلیل می‌پذیرد؛ (ماده ۱۲) همچنین "داده پیام مطمئن" را در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی معرفی می‌نماید. (ماده ۱۴) به موجب ماده ۴۱۲ پیش نویس لایحه اصلاح قانون تجارت نیز، برات، سفته، چک، قبض رسمی انبار، سهام، اوراق مشارکت و سایر اسناد تجاری که با رعایت شرایط تعیین شده در قانون به صورت الکترونیکی اعلام و مبادله می‌شوند، "سند تجاری الکترونیکی" نامیده می‌شوند.

لذا ضرورت ایجاب می‌نماید که در مورد سایر اسنادی که مقید به تشریفات قانونی هستند نیز قانونگذار در صدد تدوین قانون خاص برآید تا هیچ‌گونه تردیدی در اعتبار اسناد مزبور و آثار حقوقی آن باقی نماند. همان طور که قانونگذار فرانسه علاوه بر این که نوشته الکترونیکی را همانند نوشته کتبی به عنوان دلیل پذیرفته (ماده ۱-۱۳۱۶ قانون مدنی فرانسه) و اعتباری همسنگ دلایل کاغذی برای آن قایل

شده، (ماده ۳-۱۳۱۶ قانون مدنی فرانسه) سند رسمی الکترونیکی را نیز به موجب ماده ۱۳۱۷ قانون مدنی صریحا به رسمیت شناخته است.

۴- جایگاه سند الکترونیکی در حقوق فرانسه

" انقلاب الکترونیکی " در حقوق فرانسه با قانون شماره ۲۳۰-۲۰۰۰ «درمورد انطباق حقوق ادله با فناوری های اطلاعات و مرتبط با امضای الکترونیکی» شروع شده است. (LINANT de BELLEFONDS, 2002: 9)

قانونگذار کشور فرانسه قانون مزبور را در ۱۳ مارس سال ۲۰۰۰ جهت تطبیق حقوق داخلی این کشور با دستورالعمل اروپا تدوین نموده است.

به موجب قانون مزبور، (ماده ۲ قانون شماره ۲۳۰-۲۰۰۰) بند دوم ماده ۱۳۱۷ قانون مدنی، جهت تکمیل ماده مرقوم، بدان اضافه می شود. این ماده که سابقا به تعریف سند رسمی اختصاص داشت به موجب بند الحاقی مذکور، سند رسمی الکترونیکی را نیز به رسمیت می شناسد و مقرر می دارد: "سند رسمی، سندی است که به وسیله ماموران رسمی که حق تنظیم سند در محل تحریر آن را دارند، طی تشریفات لازم تنظیم شده باشد.

سند مزبور، چنانچه مطابق ضوابط مندرج در حکم شورای دولتی تنظیم و بایگانی شود، می تواند در قالب الکترونیکی [نیز] باشد".

از آنجایی که تعیین شرایط سند رسمی الکترونیکی (موضوع ماده ۱۳۱۷ قانون مدنی فرانسه) موکول به حکم شورای دولتی می شود، شورای دولتی فرانسه نیز در تاریخ ۱۰ اوت ۲۰۰۵، در جهت اجرای بند اخیر ماده ۱۳۱۷ قانون مدنی، مبادرت به انتشار حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵ نموده است که به موجب آن شرایط تنظیم، ذخیره سازی و سایر موارد مرتبط با سند رسمی الکترونیکی تبیین شده و از این طریق مقررات مزبور به «حکم شماره ۹۴۱-۷۱ مورخ ۲۶ نوامبر ۹۱۷۱ در ارتباط با سند رسمی» الحاق گردیده و مبنای عملکرد دفاتر اسناد رسمی در هر دو شیوه (تنظیم سند رسمی کاغذی یا سند رسمی الکترونیکی) قرار می گیرد.

(SAMARCQ, 2005)

بدین ترتیب، سند رسمی الکترونیکی از اول فوریه سال ۲۰۰۶، وجاهت قانونی پیدا می کند و موجبات حقوقی آن به موجب حکم اخیر فراهم می شود. (CHARLIN, 2012)

۴-۱-۱- مقدمات لازم جهت صدور سند رسمی الکترونیکی

جهت صدور سند رسمی الکترونیکی مقدماتی لازم است؛ گام اول مجهز شدن دفاتر اسناد رسمی به یک سرور ملی ایمن است که امکان گردش اطلاعات و تبادل داده ها را میان دفاتر اسناد رسمی فراهم آورده و بدین ترتیب یک "بایگانی الکترونیکی مرکزی" شکل بگیرد. قدم بعدی که شرایط تحقق سند رسمی الکترونیکی و ذخیره سازی یکسان آن را در بایگانی مرکزی مزبور فراهم می آورد، استفاده سردفتر از "امضای الکترونیکی مطمئن" جهت تسجیل اسناد می باشد. (DOSSIER DE PRESSE du Conseil Supérieur du Notariat, 2008 : 6)

۴-۱-۱- جایگاه امضای الکترونیکی مطمئن در دفاتر اسناد رسمی فرانسه

همانطور که پیش تر گفته شد، یکی از ابزار تحقق سند رسمی الکترونیکی بهره گیری از امضای الکترونیکی مطمئن می باشد که سردفتران اسناد رسمی فرانسه از تاریخ ۱۲ سپتامبر سال ۲۰۰۷ به عنوان اولین سردفترانی هستند که برای نخستین بار در اروپا به این فناوری مجهز شده اند. (CROUZILLACQ, 2008)

شایان ذکر است که سردفتری که مبادرت به تنظیم سند رسمی می نماید باید از ابزاری جهت ایجاد و انتقال اطلاعات استفاده نماید که مورد پذیرش «شورای عالی سردفتری» (CSN) بوده و تضمین کننده "تمامیت" و "محرمانگی" محتوای سند باشد. (ماده ۱۶ حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵)

در واقع روند ایجاد، ذخیره سازی و انتقال اسناد الکترونیکی باید هویت فرستنده و همچنین گیرنده داده پیام و نیز تمامیت و محرمانگی محتوای آن را تامین نماید و این مهم جز از طریق به کارگیری امضای الکترونیکی مطمئن امکان پذیر نخواهد بود.

امضای الکترونیکی مطمئن مکانیسمی است که به منظور رسمیت بخشیدن به سند الکترونیکی باید توسط سردفتر اسناد رسمی مطابق با شرایط مندرج در حکم شماره ۲۷۲-۲۰۰۱ مورخ ۳۰ مارس سال ۲۰۰۱- که در جهت اجرای بند ۴ ماده ۱۳۱۶ قانون مدنی فرانسه و در ارتباط با امضای الکترونیکی مقرر شده است- مورد استفاده قرار گیرد. (DOSSIER DE PRESSE du Conseil Supérieur du) (Notariat, op.cit. : 6

این امضا باید اولاً مختص سردفتر بوده و به طریقی ایجاد شده باشد که در کنترل انحصاری وی باشد. ثانیاً به نحوی با سند در ارتباط باشد که هرگونه الحاق و تغییر بعدی در آن، قابل احراز باشد؛ (ماده ۲ حکم شماره ۲۷۲-۲۰۰۱) چرا که به موجب حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵، هرگونه الحاقی که باعث تحریف داده های اولیه شود مجاز نمی باشد. (بند ۶ ماده ۲۸ حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵)

بدین ترتیب، امضایی که به طریق مذکور و در رویه ایمن ایجاد شده و بوسیله گواهی الکترونیکی مطمئن قابل اثبات باشد مفروض به صحت است؛ (ماده-۱۳۱۶ قانون مدنی فرانسه) بر خلاف انواع دیگر امضای الکترونیکی که صحت آن ها باید احراز شود. (AGOSTI, 2005)

۴-۱-۲- نحوه ذخیره سازی اسناد رسمی الکترونیکی در فرانسه

با الکترونیکی شدن اسناد رسمی در دفاتر فرانسه موضوع ذخیره سازی این اسناد نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار شد؛ چرا که سندی که امروز و با ابزار روز به صورت الکترونیکی تنظیم می شود باید در دهه های بعدی نیز- که مسلماً ابزار پیشرفته تری روی کار خواهند آمد- قابل دسترسی و رویت باشد. از این رو، سند رسمی الکترونیکی باید در شرایطی بایگانی شود که ضمن محفوظ ماندن تمامیت آن قابل خواندن (قابل رویت) نیز باشد. (ماده ۲۸ حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵) بر همین مبنا، سند رسمی الکترونیکی مسلماً بایگانی پیشرفته ای را می طلبد که این مهم از طریق ذخیره سازی اسناد تنظیمی در یک بایگانی مرکزی صورت پذیرفته است.

" بایگانی الکترونیکی مرکزی " که در شهر ونل (Venelles) - در جنوب فرانسه - مستقر شده تحت نظارت شورای عالی سردفتری (CSN) فعالیت می‌نماید. (بند ۴ ماده ۲۸ حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵) بدین ترتیب، سند رسمی الکترونیکی از بایگانی به مراتب مطمئن تری نسبت به سند رسمی کاغذی برخوردار خواهد بود؛ چرا که انتقال داده‌ها در فرآیندی صورت می‌گیرد که ایمنی و محرمانگی اطلاعات تضمین شده هم‌چنان که امضای الکترونیکی سردفتر از تعرض مصون مانده و فقط سردفتر تنظیم کننده سند یا سردفتر جانشین او می‌تواند به آن دسترسی داشته باشد. (بند ۳ ماده ۲۸ حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵) هم‌چنین، این شیوه از ذخیره سازی امکان تهیه نسخه های متعدد از یک سند رسمی الکترونیکی را فراهم می‌آورد؛ ضمن این که قابلیت دسترسی به آن طی سالیان سال و با تحولات گسترده تکنولوژی هم چنان باقی خواهد ماند.

نتیجه‌ی آن که انتقال سند رسمی الکترونیکی به بایگانی مرکزی بخشی از فرآیند تنظیم سند رسمی الکترونیکی است که بلافاصله پس از اتمام مراحل تنظیم سند صورت می‌گیرد. (بند ۳ ماده ۲۸ حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵) بدین ترتیب، با ذخیره سازی سند تنظیمی در بایگانی مرکزی، مراحل تنظیم سند به پایان رسیده و برگشت آن به وضعیت اول - به خصوص در رابطه با تغییر فرمت - امکان پذیر نخواهد بود. (بند ۵ ماده ۲۸ حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵)

همان‌طور که ملاحظه شد، بایگانی الکترونیکی در پایگاه اطلاعات مرکزی یکی از ملزومات تنظیم سند رسمی الکترونیکی است. از این‌رو، تحقق و صدور سند رسمی الکترونیکی در ایران نیز از چنین ضرورتی بی‌نیاز نخواهد بود؛ هم‌چنان که سازمان ثبت اسناد و املاک ایران به موجب قوانین مختلف مکلف است نسبت به تاسیس شبکه و پایگاه اطلاعاتی مشترک بین دفاتر اسناد رسمی و سازمان مزبور (موضوع بند ج ماده ۱۲ قانون ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰) و راه اندازی مرکز ملی داده های ثبتی (موضوع بند (و- ۲) ماده ۴۶ و بند (م) ماده ۲۱۱ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹) اقدام نماید به نحوی که ثبت و تبادل کلیه وقایع دفاتر اسناد رسمی و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور

از طریق نظامی متمرکز تسهیل گردد. آن چه از مقررات مزبور برداشت می شود آن است که منظور از " پایگاه اطلاعاتی " و " مرکز ملی داده های ثبتی " تاسیسی شبیه به " بایگانی الکترونیکی مرکزی " است که جهت ذخیره سازی اسناد رسمی الکترونیکی در فرانسه به فعالیت می پردازد. بدیهی است راه اندازی چنین مرکزی در کشور مستلزم بسترسازی مناسب از طریق وضع قوانین پیشرفته و فراهم کردن زیرساخت های فنی لازم می باشد. در حال حاضر با الکترونیکی شدن مراحل تنظیم سند رسمی از طریق سامانه سازمان ثبت، اسناد تنظیمی در دفاتر اسناد رسمی واجد شناسه یکتا و رمز تصدیق می شوند که به موجب آن اطلاعات مربوط به آن سند در سامانه مزبور ذخیره شده و امکان کنترل اصالت اسناد برای دفاتر اسناد رسمی و اشخاص ذینفع فراهم می شود. همچنین، در جهت تسهیل شرایط تحقق ثبت الکترونیکی اسناد، قانون جامع حدنگار (کاداستر) کشور که در خرداد ماه سال ۱۳۹۳ به تصویب رسیده است سازمان ثبت را مکلف می نماید تا " دفاتر موضوع قانون ثبت اسناد و املاک و قانون دفاتر اسناد رسمی و مقررات مرتبط با آنها را به صورت الکترونیک و به نحوی که صحت، تمامیت، اعتبار و انکارناپذیری آن تأمین شده باشد در زیر مجموعه مرکز داده ها، نظام جامع و سامانه های مرتبط، ساماندهی و ایجاد کند. همچنین سازمان مکلف است امکان اتصال دفاتر اسناد رسمی به سامانه های مرتبط مذکور و بهره برداری از آنها را به نحوی که امکان ثبت بر خط (آن لاین) اسناد و معاملات و پاسخ آنی و الکترونیک به استعلامات ثبتی ایجاد شود فراهم کند (...)"؛ (ماده ۷ قانون جامع کاداستر) سرانجام با اجرایی شدن قانون مذکور، سازمان مکلف خواهد بود " در راستای الکترونیک کردن دفتر ثبت اسناد رسمی، به نحوی برنامه ریزی کند که دفاتر اسناد رسمی، نسخه الکترونیک پشتیبان و غیرقابل تغییر کلیه اسنادی را که به وسیله سردفتر از طریق سامانه الکترونیک سازمان تنظیم می شود بایگانی کنند. همچنین دفاتر اسناد رسمی مکلفند از کلیه اسنادی که در سامانه الکترونیک سازمان تنظیم می شود نسخه ای چاپی با امضای شخص یا اشخاص ذی ربط به عنوان پشتیبان تهیه و بایگانی کنند". (تبصره ۱ ماده ۷ قانون جامع کاداستر)

۴-۲- روند تنظیم سند رسمی الکترونیکی در دفاتر اسناد رسمی فرانسه

سند رسمی الکترونیکی در دفاتر اسناد رسمی فرانسه طی مراحل ذیل تنظیم می شود:

ابتدا سردفتر سند را بر روی نرم افزار تنظیم سند آماده می نماید، سپس تمامی ضمایم و مدارک کاغذی سند را تصویربرداری می کند تا به شکل الکترونیکی پیوست آن سند گردد. در وقت تعیین شده برای امضاء، سردفتر سند تنظیمی را بر روی صفحه رایانه برای اصحاب سند به نمایش می گذارد تا آن را ملاحظه و قرائت کنند. بدین ترتیب سند بر روی یک تابلت (مانیتور مسطح دستی) ظاهر می شود و تاریخ سند تثبیت و محل امضا مشخص می شود؛ سردفتر قلم الکترونیکی را در اختیار صاحب/صاحبین سند قرار می دهد که سند الکترونیکی و ضمایم آن را با امضا خود تایید نمایند. اما آنچه این شیوه را از روال سنتی آن متمایز می سازد در هنگام امضای سند توسط سردفتر اتفاق می افتد. بدین ترتیب که هرگاه تمامی اصلاحات و تغییرات صورت پذیرفت سردفتر صحت مفاد سند و مدارک پیوست آن را با استفاده از امضای الکترونیکی خود و از طریق حافظه ای به نام "REAL" که به پورت یو اس بی (USB) کامپیوتر وی وصل می شود تایید می نماید.

REAL، در واقع کلید خصوصی سردفتر است که موجب رسمیت بخشیدن به امضای سردفتر و به تبع آن رسمیت سند تنظیم شده از سوی وی می شود. این کلید که در انحصار شخص سردفتر بوده و صرفاً توسط وی قابلیت دسترسی خواهد داشت، به موجب یک پین کد (code PIN)، ایمن می شود. این پین کد شامل مشخصات تعیین هویتی سردفتر به انضمام مشخصات امضای وی (الگوریتم های کلید خصوصی و عمومی) است. با انعکاس امضای الکترونیکی سردفتر بر روی سند، سند الکترونیکی رسمیت یافته و صاحب سند می تواند پرینت سند تنظیمی را دریافت نماید.

(L'acte authentique sur support électronique... ,2012)

۵- جایگاه سند الکترونیکی در حقوق ایران

در حقوق ایران می توان با مراجعه به مقررات قانون ثبت اسناد و املاک، قانون مدنی و قانون آیین دادرسی مدنی احکام مربوط به اسناد الکترونیکی را استخراج نمود. البته ابتدا باید به این سوال پاسخ داد که آیا این گونه اسناد اساساً مورد قبول قانونگذار ایرانی قرار گرفته است یا خیر؟ قانون تجارت الکترونیکی کشورمان از جمله قوانینی است که می توان قواعدی را درباره مدارک و امضای الکترونیکی از آن استنباط نمود. (السان، ۱۳۸۳: ۷۴) با این حال، قانون مزبور تعریفی از «سند الکترونیکی» ارائه نمی دهد و تنها در بند (الف) ماده ۲ در تعریف «داده پیام» چنین می آورد: «هرنمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری و با فناوری جدید اطلاعات تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می شود». آن چه در قانون تجارت الکترونیکی از اهمیت خاصی برخوردار است این است که قانون مزبور همواره از ایمنی و اطمینان سیستم های اطلاعاتی و رایانه ای سخن به میان می آورد و این تصریح حائز اهمیت است زیرا بدون ایمنی و اطمینان، داده پیام و امضای الکترونیکی از هر نظر فاقد اعتبار خواهد بود. بنابراین، چنانچه قانون مذکور نیز تصریح دارد قابلیت پذیرش مدارک الکترونیکی و به تبع آن امضای الکترونیکی نیازمند وجود رکن اساسی «اطمینان و ایمنی» می باشد؛ به همین دلیل است که قانون تجارت الکترونیکی از موجودیت کامل و بدون تغییر داده پیام به مفهوم عدم خدشه به «تمامیت داده پیام» در جریان اعمال تصدی سیستم از قبیل ارسال، ذخیره یا نمایش اطلاعات سخن به میان آورده (بند ه ماده ۲) و یا به شرایط سیستمهای اطلاعاتی مطمئن (بند ح ماده ۲) و رویه ایمن (بند ط ماده ۲) می پردازد، کما این که به دنبال تعریف «امضای الکترونیکی»، شرایط «امضای الکترونیکی مطمئن» را نیز مقرر می دارد. (بند ی و ک ماده ۲)

قانون تجارت الکترونیکی، در مقام تبیین شرایط امضای الکترونیکی مطمئن، در واقع به شرایطی اشعار دارد که قانونگذار فرانسه برای امضای الکترونیکی سردفتر، جهت تنظیم سند رسمی الکترونیکی، قایل است. (ماده ۱۷ حکم شماره ۹۷۳-۲۰۰۵)

فرانسه) ضمن این که نسبت به امضای الکترونیکی که مطابق شرایط مقرر ایجاد شود ارزش اثباتی در حد سند رسمی قائل شده است. (مواد ۱۴ و ۱۵ قانون تجارت الکترونیکی)

با این وجود، اگر چه قایل به پذیرش ضمنی سند رسمی الکترونیکی از سوی قانون تجارت الکترونیکی باشیم، لیکن باعنایت به جایگاه و اعتبار خاص سند رسمی در حقوق موضوعه، به رسمیت شناختن سند رسمی الکترونیکی به موجب قانون خاص و فراهم نمودن بسترهای فنی این مهم، امری بس ضروری به نظر می‌رسد. در همین راستا، دفاتر اسناد رسمی از شهریور ماه ۱۳۹۲، به موجب دستورالعمل اجرای ثبت آنی معاملات ابلاغی رییس سازمان ثبت و املاک کشور، مکلف به تنظیم اسناد به شیوه الکترونیکی از طریق سامانه سازمان ثبت شده‌اند. بدین ترتیب، الکترونیکی شدن مراحل تنظیم اسناد گامی موثر در جهت تسهیل اجرایی شدن ثبت الکترونیکی اسناد رسمی خواهد بود.

بنابر آن چه گفته شد، ثبت امضا و مدارک الکترونیکی از همان قواعد و اصولی تبعیت خواهد نمود که در مورد سایر اسناد و امضاها (کاغذی و دستی) جاری است. از این رو، نمی‌توان تحولات فناوری را مستمسک نقض اصول و قواعد قرار داد چرا که امکان ثبت به هر دو شیوه الکترونیکی و کاغذی در دفاتر اسناد رسمی بهترین دلیل برای عدم عدول از اصول و قواعد موجود خواهد بود. لذا باید قبل از هر اقدامی با تصویب قانون مناسب، ثبت الکترونیکی را به رسمیت شناخت. تدوین و تصویب قانون و آئین نامه جدید برای دفاتر اسناد رسمی، پیش نیاز الکترونیکی شدن ثبت اسناد است؛ در راستای پی بردن به چنین ضرورتی است که هم اکنون طرح اصلاح قانون دفاتر اسناد رسمی مصوب ۲۵ تیر ماه ۱۳۵۴ توسط نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی ارائه شده است.

ماده ۱۴ طرح مذکور، در مقام اصلاح ماده ۱۸ قانون دفاتر اسناد رسمی چنین مقرر می‌دارد:

« ماده ۱۸ به شرح زیر اصلاح و دو تبصره به آن ملحق می‌شود:

ماده ۱۸) کلیه اسناد در دفاتر اسناد رسمی، ازدواج و طلاق حداکثر ظرف یکسال از تاریخ تصویب این قانون به صورت الکترونیک، تنظیم و ثبت خواهد شد. ثبت اسناد در دفاتر مذکور از طریق شبکه و به صورت برخط در بانک جامع اطلاعات سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ضبط می گردد.

تبصره الحاقی ۱- اسناد تنظیمی در دفاتر مذکور علاوه بر امضای طرفین، باید به امضای سردفتر برسد.

تبصره الحاقی ۲- آئین نامه چگونگی ثبت الکترونیک، نحوه اقدام در موارد قطعی شبکه و عدم امکان استفاده از سیستم های الکترونیک، زمان بندی تبدیل روش، نحوه تنظیم و نگهداری دفاتر و چگونگی دسترسی به اطلاعات مربوط به تصویب رئیس قوه قضائیه خواهد رسید».

امید است با تصویب طرح مزبور، «ثبت الکترونیکی اسناد رسمی» نیز به موجب قانون به رسمیت شناخته شده و در عمل مانعی برای اجرای تکالیفی که به موجب قوانین مختلف در جهت الکترونیکی نمودن ثبت اسناد بر عهده سازمان ثبت اسناد و املاک و توابع این سازمان از جمله دفاتر اسناد رسمی گذارده شده وجود نداشته باشد.

۱-۵- وظایف قانونی سازمان ثبت در جهت الکترونیکی نمودن فرآیند ثبت

اسناد در دفاتر اسناد رسمی

به دنبال توسعه روزافزون ارتباطات از طریق ابزار الکترونیک، سیاست های کلی قضایی پنج ساله که در سال ۱۳۸۸ از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ شده است به لزوم « توسعه، تکمیل و روزآمد کردن بهره برداری از فناوری های نوین خصوصا در زمینه های اطلاعات، ارتباطات، فرآیند دادرسی و خدمات ثبتی» (بند ۶ سیاست های کلی قضایی) اشاره دارد. در همین راستا، قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه (۱۳۹۴-۱۳۹۰) نیز که بر مبنای سیاست های کلی نظام تدوین شده است در بسیاری از مواد خود به این مهم پرداخته است که از آن جمله، تکالیفی است که

برای سازمان ثبت اسناد و املاک کشور در جهت بهره‌وری هرچه بیشتر از ابزار الکترونیکی پیش‌بینی شده است که ذیلاً بدان خواهیم پرداخت:

ماده ۴۶ قانون برنامه پنجم توسعه در جهت بسط خدمات دولت الکترونیکی، صنعت فناوری اطلاعات، سواد اطلاعاتی، افزایش بهره‌وری و در باب تکلیف سازمان ثبت اسناد و املاک کشور چنین مقرر می‌دارد:

«سازمان ثبت اسناد و املاک کشور مکلف است ... در راستای توسعه سامانه یکپارچه ثبت اسناد رسمی و املاک، نسبت به الکترونیکی نمودن کلیه مراحل نقل و انتقالات، ثبت اسناد رسمی و املاک تا پایان سال دوم برنامه اقدام نماید...» (بند و- ۲ ماده ۴۶) همچنین، «سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و وزارت بازرگانی با همکاری سازمان امور مالیاتی مکلفند نسبت به گسترش سامانه الکترونیکی امن معاملات املاک و مستغلات در سطح کشور اقدام نموده و کلیه دستگاه‌های اجرائی ذیربط موظف به همکاری برای اجرای کامل این سامانه می‌باشند.» (بند ز ماده ۴۶)

همچنین، قانون برنامه پنجم توسعه به منظور توسعه دولت الکترونیکی، تجارت الکترونیکی و عرضه خدمات الکترونیکی و اصالت بخشیدن به اسناد الکترونیکی و کاهش اسناد کاغذی، در ماده ۴۸ خود موارد زیر را مقرر می‌نماید:

" الف - وزارت بازرگانی نسبت به توسعه مراکز صدور گواهی الکترونیکی و کاربرد امضای الکترونیکی به نحوی اقدام می‌نماید که تا پایان سال سوم برنامه سامانه‌های خدماتی و تجاری الکترونیکی بتوانند از این ابزار استفاده نمایند.

ب- سند الکترونیکی در حکم سند کاغذی است مشروط بر آن که اصالت صدور و تمامیت آن محرز باشد.

ج - در هر مورد که به موجب قانون، تنظیم اوراق یا اسناد و همچنین صدور یا اعطاء مجوز، اخطار و ابلاغ، مبادله وجه و مانند آن ضروری باشد، انجام الکترونیکی آن با رعایت مفاد قانون تجارت الکترونیک مجاز بوده و کفایت می‌نماید."

ماده ۲۱۱ قانون برنامه پنجم توسعه از دیگر مواد این قانون است که در جهت استفاده از ابزار الکترونیکی وضع شده است. وفق بند (ح) ماده مزبور، قوه قضائیه موظف است به منظور افزایش سرعت و کارایی در ارائه خدمات حقوقی و قضائی اقدامات زیر را برای توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات انجام دهد:

"۱- سامانه های عملیاتی و توسعه سطح استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به ویژه سامانه مدیریت پرونده های قضایی، راه اندازی مرکز ملی داده های قوه قضائیه، اجرا و تکمیل سامانه مدیریت امنیت اطلاعات، عرضه خدمات حقوقی الکترونیک به مردم، استفاده از فناوری اطلاعات در برقراری ارتباط بین مراجع قضایی و سایر نهادهای تابعه یا مرتبط از قبیل سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و ... راه اندازی، گسترش و ارتقاء یابد.

۲- سازمان ثبت اسناد و املاک کشور موظف است به منظور ارتقاء ضریب امنیت در اسناد مالکیت، کاهش پرونده های مرتبط با اسناد در محاکم قضایی، رقومی نمودن اقلام اطلاعاتی سند و اجرایی نمودن ثبت نوین با استفاده از فناوری اطلاعات، نسبت به تعویض اسناد مالکیت اقدام کند.

۳- به قوه قضائیه اجازه داده می شود بر اساس آیین نامه ای که توسط وزیر دادگستری با همکاری دادستانی کل کشور و سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران تهیه و به تایید رئیس قوه قضائیه می رسد، اسناد و اوراق پرونده های قضایی که نگهداری سوابق آن ها ضروری می باشد را با استفاده از فناوری های اطلاعاتی روز، به اسناد الکترونیکی تبدیل و سپس نسبت به امحاء آن ها اقدام نماید مشروط بر آن که حداقل سی سال از مدت بایگانی قطعی آن ها گذشته باشد..."

و به موجب بند (م) ماده فوق الذکر: «سازمان ثبت اسناد و املاک مکلف است در راستای توسعه سامانه یکپارچه ثبت اسناد و املاک و راه اندازی مرکز ملی داده های ثبتی، نسبت به الکترونیکی کردن کلیه مراحل ثبت معاملات تا پایان سال دوم برنامه اقدام کند به نحوی که امکان پاسخ آنی و الکترونیک به استعلامات ثبتی و ثبت آنی معاملات با به کارگیری امضای الکترونیکی مطمئن فراهم شود».

شایان ذکر است که سازمان ثبت اسناد و املاک کشور علاوه بر تکالیف مقرر در مقررات فوق الذکر، وظایفی نیز در جهت پیشگیری از مفاسد اداری - به موجب قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰/۸/۷ - داراست که از آن جمله می توان به تکلیف راه اندازی شبکه و پایگاه اطلاعاتی مشترک بین دفاتر اسناد رسمی و سازمان ثبت اشاره کرد. راه اندازی شبکه مزبور موجب خواهد شد که ثبت و تبادل کلیه وقایع دفاتر اسناد رسمی و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور از طریق نظامی متمرکز تسهیل گردد. (بند ج ماده ۱۲ قانون ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد)

۲-۵- روند تنظیم الکترونیکی اسناد رسمی در دفاتر اسناد رسمی ایران

سردفتران اسناد رسمی ایران به موجب دستورالعمل "نحوه استفاده دفاتر اسناد رسمی از سامانه ثبت الکترونیکی اسناد(ثبت آنی)" که در تاریخ ۹۲/۶/۲۳ از سوی رئیس سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ابلاغ شده است ملزم به تنظیم اسناد از طریق سیستم الکترونیکی سازمان ثبت شده اند؛ بدین شرح که ابتدا سردفتر با ورود به سامانه ثبت الکترونیکی اسناد، سند را تنظیم نموده سپس پرینت سند از سامانه دریافت و پس از بررسی و انجام اصلاحات لازم و قطعیت مفاد سند، مراتب عینا در دفتر جاری سردفتر درج می شود. حال سردفتر با استفاده از توکن (Token) حاوی مشخصات هویتی و امضای الکترونیکی خود، نسبت به اخذ شناسه یکتا (اختصاصی) سند تنظیمی و نسخه نهایی سند از سامانه اقدام می نماید. در نهایت پس از امضای طرفین سند در ذیل دفتر جاری و سند تنظیمی، سردفتر نیز اقدام به امضا و ممهور نمودن نسخه های سند به مهر دفترخانه نموده و نسخ اشخاص ذینفع را تحویل و نسخه ای از سند را همچنان در بایگانی نگهداری می نماید. اما سند تنظیمی زمانی در سیستم ثبت واجد رمز تصدیق می شود که سردفتر با استفاده از امضای الکترونیکی خود نهایی شدن ثبت سند را در سامانه درج نماید.

با توجه به آن چه گذشت، در حال حاضر اسناد تنظیمی در دفاتر اسناد رسمی علاوه بر شناسه یکتا دارای یک رمز تصدیق نیز می باشند که کنترل اصالت اسناد

توسط دفاتر اسناد رسمی و یا اشخاص ذی‌نفع را امکان پذیر می‌نماید؛ و این امر از آن جهت حایز اهمیت فراوان است که امکان تقلب و ایراد خدشه به سند رسمی را تا حدود زیادی کاهش می‌دهد. علی‌رغم آن چه گفته شد در فرآیند تنظیم الکترونیکی اسناد در دفاتر اسناد رسمی ایران، هم‌چنان ثبت دستی سند در دفتر جاری سردفتر (موضوع ماده ۱۸ قانون دفاتر اسناد رسمی مصوب ۱۳۵۴) به شیوه سنتی انجام می‌شود و عملاً تنظیم اسناد به شیوه مذکور تأثیری در بهینگی زمان و مکان (به جهت لزوم بایگانی کاغذی) نداشته است؛ ضمن این که در قیاس فرآیند تنظیم سند در دفاتر اسناد رسمی ایران با فرانسه این نکته نیز حائز اهمیت است که امضای طرفین سند در سامانه ثبت الکترونیکی سازمان ثبت منعکس نمی‌شود چرا که طرفین به همان روال سابق دفتر سردفتر و پرینت سند تنظیمی در سامانه مذکور را امضا می‌نمایند حال آن که سندی که در دفاتر اسناد رسمی فرانسه تنظیم می‌شود توسط طرفین سند بوسیله قلم الکترونیکی به امضا می‌رسد.

نتیجه‌گیری

آن چه به عنوان نتیجه این تحقیق می‌توان اظهار داشت این است که به رسمیت شناخته شدن سند رسمی الکترونیکی از ضروریات جامعه امروز است؛ تحقق قانونی این نوع سند منوط به وجود دو عامل است. اول: به‌کارگیری امضای الکترونیکی مطمئن توسط سردفتر و دوم: ذخیره سازی اسناد الکترونیکی در یک بایگانی الکترونیکی مرکزی.

بنابراین چه در شرایط کنونی در دفاتر اسناد رسمی کشورمان می‌گذرد، باید اذعان نمود که با توجه به فراهم بودن نسبی مقدمات و امکانات صدور سند رسمی الکترونیکی در ایران (الکترونیکی شدن مراحل تنظیم سند رسمی، مجهز بودن سردفتران به امضای الکترونیکی مطمئن و تکلیف سازمان ثبت به ایجاد پایگاهی شبیه به بایگانی الکترونیکی مرکزی)، به رسمیت شناخته شدن سند رسمی

الکترونیکی به موجب قوانین موضوعه امری بس ضروری می نماید. این همان ضرورتی است که قانونگذار فرانسه سالهاست آن را دریافته و با الحاق یک بند به ماده ۱۳۱۷ قانون مدنی خود- که سابق بر آن، به تعریف سند رسمی می پرداخته - سند رسمی الکترونیکی را نیز پیش بینی نموده است.

به نظر می رسد در حقوق ایران نیز خلا قانونی مربوط به شکل گیری و صدور سند رسمی الکترونیکی و شرایط اجرای آن با اصلاح قانون دفاتر اسناد رسمی و اختصاص موادی از آن به این مهم، برطرف خواهد شد. هم چنان که در پیش نویس طرح اصلاح قانون دفاتر اسناد رسمی مصوب ۱۳۵۴- که هم اکنون در دست بررسی در مجلس شورای اسلامی می باشد- ماده ای گنجانده شده است که به موجب آن تنظیم و ثبت کلیه اسناد در دفاتر اسناد رسمی و ازدواج و طلاق حداکثر ظرف یکسال از تاریخ تصویب این قانون به صورت الکترونیکی درآمده و از طریق شبکه و به صورت برخط در بانک جامع اطلاعات سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ضبط خواهد شد. اما بدیهی است زمانی سند رسمی الکترونیکی از ضمانت اجرای کافی برخوردار خواهد بود که تمامی الزامات حقوقی آن به موجب قانون به رسمیت شناخته شود؛ همانطور که در صدر مطلب بدان اشاره شد صدور سند رسمی الکترونیکی مستلزم به کارگیری امضای الکترونیکی است حال آن که علی رغم پیش بینی امضای سند رسمی الکترونیکی توسط سردفتر و طرفین سند به موجب تبصره الحاقی به ماده ۱۴ طرح مزبور، هم چنان به امضای الکترونیکی و لزوم استفاده از این فناوری در سند رسمی الکترونیکی اشاره ای نشده است. بنابراین، ضرورت ایجاد می نماید که در جهت تضمین اعتبار سند رسمی الکترونیکی، شرایط امضای این گونه اسناد با استفاده از امضای الکترونیکی نیز به وضوح در قانون پیش بینی شود تا هیچ گونه ابهامی در خصوص انتساب سند الکترونیکی صادره به صادرکننده و اصحاب سند باقی نماند.

منابع

الف) منابع فارسی

۱- کتب

- امامی، سید حسن؛ (۱۳۷۹)، حقوق مدنی، جلد ۶، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ نهم.
- عظیمی، محمد؛ (۱۳۷۲)، ادله اثبات دعوی، تهران، انتشارات هاد، چاپ دوم.
- کاتوزیان، ناصر؛ (۱۳۸۵)، اثبات و دلیل اثبات، نشر میزان، چاپ چهارم، جلد اول (قواعد عمومی اثبات، اقرار و سند).
- نوری، محمدعلی / نخجوانی، رضا؛ (۱۳۹۰)، حقوق تجارت الکترونیکی، تهران، انتشارات گنج دانش، چاپ دوم.

۲- مقالات

- السان، مصطفی؛ (۱۳۸۳)، «جایگاه امضای دیجیتالی در ثبت اسناد به شیوه الکترونیکی»، ماهنامه حقوقی کانون سردفتران و دفتریاران، شماره ۵۵، صص ۵۷ الی ۹۳.

۳- قوانین و مقررات

- دستورالعمل نحوه استفاده دفاتر اسناد رسمی از سامانه ثبت الکترونیک اسناد (ثبت آنی) / مصوب ۱۳۹۲/۶/۲۳
- سیاستهای کلی قضایی پنج ساله ابلاغی مقام معظم رهبری / مصوب ۱۳۸۸/۹/۱
- قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد / مصوب ۱۳۹۰/۸/۷
- قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰) / مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵
- قانون تجارت الکترونیکی / مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷
- قانون جامع حدنگار (کاداستر) کشور / مصوب خرداد ۱۳۹۳
- قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران / مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۵
- قانون مدنی

۴- وبگاهها

- سامانه قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران به آدرس www.dotic.ir
- سایت اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران به آدرس www.tccim.ir
- سایت سازمان ثبت اسناد و املاک کشور به آدرس www.ssaa.ir
- سایت کانون سردفتران و دفتریاران به آدرس www.notary.ir
- سایت مرکز توسعه تجارت الکترونیکی وزارت صنعت، معدن و تجارت به آدرس www.mocca.ir
- سایت معاونت فناوری اطلاعات و ارتباطات مرکز آمار و فناوری اطلاعات قوه قضائیه به آدرس www.eadl.ir

ب) منابع فرانسه

1- Ouvrages

- VOIRIN, P (1995), Droit civil, Paris, édition L.G.D.J, Tome.I, 25e éd.

2- Articles

- LINANT de BELLEFONDS, X (2002), L'acte authentique électronique, entre exégèse des textes et expérimentations, Comm.com.électr. Chronique (octobre), pp.9-13.

3- Lois et Règlement

- Code civil Français / Version consolidée du code au 2 juin 2012
Edition : 2012-10-07.
- Décret n° 2001-272 du 30 mars 2001 pris pour l'application de l'article 1316-4 du code civil relatif à la signature électronique; JO 31 Mars 2001.
- Décret n° 2005- 973 du 10 août 2005 modifiant le décret n° 71- 941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires; JORF n° 186 du 11 août 2005, p.13096.
- Décret n° 71- 941 du 26 novembre 1971 relatif aux actes établis par les notaires ; JORF du 3 décembre 1971, p. 11795.

- " Directive 1999/93/CE du parlement européen et du conseil" du 13 décembre 1999 sur un cadre communautaire pour les signatures électroniques; JOCE 19.1.2000.
- Loi n°2000-230 du 13 mars 2000 "portant adaptation du droit de la preuve aux technologies de l'information et relative à la signature électronique"; JORF, 14 mars 2000, p.3968.

4- Sites d'internet et Documents électroniques

- " L'acte authentique sur support électronique : un rêve devenu réalité"(2012). Disponible à l'adresse: www.chambre-haute-loire.notaires.fr[accessed 14/9/2012].
- AGOSTI, P (2005), Le régime juridique des actes authentiques électroniques. Consulté le site www.caprioli-avocats.com [accessed 5/10/2012].
- CHARLIN, J (2012), L'act notarié électronique; Consulté le site www.docstoc.com [accessed 24/9/2012].
- CROUZILLACQ, Ph (2008), L'acte authentique devant notaire devient électronique. Consulté le site www.01net.com[accessed 16/6/2012] .
- SAMARCQ, N (2005), Les actes authentique électronique, une réalité au 1er février. Consulté le site www.brmavocats.com/avocats/2005/09/ [accessed 16/5/2015].
- "Signature du premier acte authentique sur support électronique (28 octobre 2008)."DOSSIER DE PRESSE du Conseil Supérieur du Notariat. Disponible à l'adresse:www.presse.justice.gouv.fr[accessed 16/5/2015] .

